This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. M-2331 विषय _____

नाव २।द्याविनोद

लेखक / लिपीकार _____

पृठ 14 काळ _____ पूर्ण / अपूर्ण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ राधाविनोदप्रारंभपत्रमिदं ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीगणराज॥कुन्नोन्नायदलाकारन्नायन्नाग्यिनिमोक्तिते॥मुहुर्मुहुरुदासीनामासीनामा
श्रयेत्रयं॥१॥रोधाविनोदकाव्यस्यप्रकान्नःपरितन्यतासुधियारामचंद्रेणान्स्वत्तेवसरोरुहां
परीप्सितस्यनिःप्रत्युहपरिसाप्तिकामनयाक्रतमस्वेष्टदेवताकीर्तनात्मकंमंगलमाष्यन्नीक्षा
यैर्निबध्नन्काव्यलक्षण्यीभूतामाषिवंप्रतिजाग्निते॥आत्रीनमस्क्रियेतिस्मरणात्॥ननुसर्ग
वंधोमहाकाव्यमित्याधधिक्रत्यात्रीर्नमस्क्रियेत्याधूक्तमितिकथमस्याःकाव्यलक्षणमितिचत्
नएतदेवाधिक्रत्यन्यूनमथत्रयेःकेचिदगेःकाव्यंनदूष्यतीरयुक्तः॥किंच॥सर्गबंधोमहाकाव्य
मित्यनेनसर्गविनाक्रतस्यकाव्यतपदंतमेव॥विन्नेषंविनाक्रतस्यसामान्यत्वात्॥वस्तुतःका
व्यमन्यदेवायत्ररसादिचित्तेतिवस्तुतमन्यत्र॥॥मालिनेति॥वनमालीनःअस्मानूअवचिन्य
न्नयःकिंविधःघनमालिमेघन्नयामइत्यर्थेःतथाबलेनरामेणमालतइतिसःयद्वाखसामे
र्थवान्॥ननुन्नाक्तिंविनास्यरक्षणाक्षमत्वंइत्यतआह॥मालिनेति॥यद्वानन्वस्यकाव्यस्य

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शृंगारत्वात्ताहन्नाएवहरिः।कीर्तनीयइत्यताह॥मालिनइति।मायांश्रियालिनोऽस्येनतन्मायइत्य
र्थः।मन्त्रिवरमायांचेतिविश्वः।मालीनःपुनःसौयांमायायांमालिनोऽयंमामन्त्रिकआलीनःतद्
भिन्नइत्यर्थः।एतेनानयोरभेदउक्तः।यद्वामएवखलेवालिर्भृंगःतस्यइनःप्रभुःब्रुवत्याभृंगत्वं
कमलानुषंगीवात्तत्संगिवासतिसुखरत्वात्वोयचर्यतेतथाचनाभिकमलेनिलीनचतु
राननइत्यर्थः।मश्रंदेविधोन्निवइत्येकाक्षरः।तथामालतेत्तेमालिनोदेवाःसत्पुरुषावा
तेषामीनःप्रभुःईनःस्वामिनिरूप्यतेतिअमरः।मालापुष्पदामवान्।मालापुष्पादिदा
मनीतिविश्वः।अतएवमालीन्द्रोभगवानइत्यर्थः।अथवादत्तावतारंधरंहरिंप्रत्येकंकीर्तय
तिमालीनइति।वनेजलेमालतइतिसमस्त्यः।किंविधःघनमालीघनंनिबिडंमालत
इतिसःतथाबलमाली।शंखासुरोन्मूलनकरणेनबलेनभासमानः।अन्यत्समंसत
त्वंवनमालीकूर्मरूपीहरिर्नोव्यात्।बलमालीसकलमंडलमरमणनिष्पंदपू

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मंडलानंतोद्दनकारणेनबलेनश्रीमानः एवंवनेकाननेमालतेव्रालतेसवराहोरक्षतु॥कीद्दघनमालिघनसदृशः तद्दछामोवेत्यर्थः॥तथाबलमाली॥सागरनिमग्नमहीमंडलोद्धरणेकारणेनबलेनमालतइति॥मालीनोवनमाली॥लक्ष्मीन्रसिंहोनःपायात्॥कीदृक्॥बलमाली॥हिरण्यकश्यपुसमुन्मूलनकारणेनबलेननमालतइति॥एवंअघनमाली॥अघंनंन्हस्वंमालतइतिसवामनोनःपायात्॥अघनोन्हस्वोमालीशोभमानइति॥विशेषणासमासोवाकीदृक्॥बलमालीबलिछलनानुकुलेनबलेनमालतइति॥सकलक्षत्रोन्मूलनकरणेनबलेनमालतेसरामचंद्रोनःपायात्॥तथावनमाली॥वनेविचरमाणः॥एवंबलेनकालींदीकर्षणाकारणेनबलेनमालतेसबलभद्रोनःपायात्॥अवनमाली॥एवंबलमाली॥सर्वप्राप्यहिंसयामालतेसबुद्धोनःरक्षतु॥एवंम्लेछोन्मूलनकरणेनबलेनमालतेसःकल्किनोवतु॥एवंदशावतारधरोहरिर्नःपातु॥तदुक्तंवनजोवनजोस्ववस्त्रिरामीस्वकृपाकृपः॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अवतारादनेवंतेऽप्यस्तुभगवान्स्वयंसंमोहनकामंत्रोद्धारपक्षेतुसंमोहनकमिमंत्र
मयस्वरूपोवनेमालीनोवतुमंत्रमयत्वंविघ्नानष्टि।किंविधोमालीमायाकिसामान्यं
तेनस्वरास्तेषुआलीनाःकेकादयःतद्वतत्वेनवाच्चारसहलात्तेनप्रथमातिक्रमकार
णाभावादितिन्यायेनककारएवंतथाचतत्स्वरूपःतथाघनमालीइद्रस्तेनलकारा
त्मकःतथामालिनःमायांइकारलीनःतथामालीनःमेचंद्रविलीनःमत्वंदखालीनोव
तुन्नीहिरव्याहितवत्साधुरितिसर्वत्रायमेवसमानइतिकेचित्एवंचकामबीजमुद्धृतंभवतीति
मालीनोघनमालीमालीनोवलमाली॥मालीनोवनमालीमालीनोवतुमाली॥२॥
तदुक्तंशारदातिलके।ब्रह्मात्मासनासीनःशशांकबिंदुविभूषितःबीजंमनोभवःप्रोक्तंजगत्रि
तयमोहनंइतिलक्षणात्।ननुमालीनइत्यत्रमन्त्रादस्यभिन्नार्थत्वेपिआलीनपदंसमान
र्थमेवअयमत्रास्यतथात्वेपिमालीनइत्यस्यभिन्नार्थत्वमेवइतिचेन्नअतुल्या

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

र्थवैपिसतिभानूपूर्वविन्नोषाविन्निष्ठनियतव्यंजनसमुदायस्ययमकव्यवहारिजनकत्वादि
ति।उच्यते।नहियमकालंकारोत्रेतिभ्रमः।किंसुप्रासोलंकारः।वर्णसाम्यानुप्रासत्वात्।भव
नलेखाख्यंवृत्तमितिदिक्॥१॥म्सागः स्यान्मदलेखविधुसुहृदितिविधुसुहृद्विधुर्हरिःसु
हृत्प्रियोयस्याःसाराधाआलिसखीप्रतिईडिताःस्तुताःईउस्तुतौसुगिरावियत्उवाच।
किंविधाविधुसुहृद्विरहानलपीडिताःविधुरेवहरिरेवसुहृत्प्रियोयस्यविरहानलेनपी
डिता।विधुर्विक्षोचंद्रमसीत्यः।तथाविधुसुहृत्तरला।विधाश्चंद्रस्यसुहृदाकामनतर
ला।ओतथाअनिलपीडिता।वसंतानिलपिडितत्यर्थः।विधोश्चंद्रमसः।कर्पूरस्यवास्तु
हृत्समोत्तरलःहारमणिर्यस्याःसाविधुत्रा।गोकेकपुरइतिविश्वः।तरलश्चंचलपो
द्देहारमध्यमणावपिपुंस्येतिमेदिनीकरः।तथाविधुसुहृदनासुधांशुमुरवीसखा
सुकलंकिनाचंद्रेणविरहदशायामवोस्याःवदनसाम्यमितिभावः।यद्वाकर्पूरस

॥३१॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भवदनेत्यर्थः।तथाईडितास्तुलाजनेरितिशेषः।ननुपिशङ्कस्यव्यर्थद्वाव्यर्थत्वदोषोऽतिवचेत्नायमकप्रगामिप्रायोक्तव्यात्।तदुक्तं॥नव्यर्थंयमकादिष्विति।तथाचमाघ।बभौमुखेनाप्रतिमनकाचनस्त्रियाधिकांतिप्रतिमनकाचनेति।पद्मानिलमीडितेत्यनेनापिरन्वितोबाध्यः।अपीडितेत्यस्यापिसाधुत्वात्नव्यर्थत्वात्।मित्यमरः।एनंविधुनापीडितास्वंउनादिनेत्याशयः।अकिरदितिलक्ष्मउपांत्यानुतविलंबितवृत्तं।अत्रहिविप्रलब्धानायिकालक्षणंचासंकेतस्थानेप्रियमनवलोक्यसमाकुलचित्ताविप्रलब्धाइयंचमुग्धामध्याप्रादामेदात्त्रिधाअत्रप्रौढोवलक्ष्याऽयमपिस्वकीयापरकीयासामान्यवनितात्रिविधाइयंपरकीयेवालक्षणं।अप्रकटपरपुरुषानुगापरकीया॥

विधुसुहृद्धिरहानलपीडिउतविधुसुहृत्तरलांनिलपीडिता॥
विधुसुहृदनालिपीडितविधुसुहृत्सुगिरेकिरदीडिताः॥२१

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सापिपरोदाकन्यकाभेदाद्विधा।इयंचपरोदैवारसस्तुशृंगारःसचसंभोगविप्रलंभ
नेदाद्द्विविधाइहविप्रलंभएवसचतुर्ऋषिर्वनिरागमानप्रवासकरुणात्मकत्वात्।
अत्रपूर्वनिरागएवा।लक्षणंचास्त्रीपुंसयोर्नचेक्षणादितानुरागवेसतिअलाभ
पूर्वनुरागः इदंचबविस्तरतमन्यत्रेतिसंप्रेषः॥२॥ ॥किमुवाचेत्याह॥ ॥७
उदयतइति।हेसखि।शशीचंद्रःउदयतेकरैःकिरणैरुद्गच्छतिमांप्राच्चिदिग्नोदयते।प्रा
प्नोति।किंविधैःकरैःतिमिराकरैःतिमिरंव्याप्तंसमंतात्हृणातिहिंसतितेतादृशाःतैःक
रहिसार्यापचाद्यचूतथासमधारलिरपोःअनुमेयोदयइत्यर्थः।चपरंपरैःकृत्वा॥
मांदयतेहिनंतिदयदानगतिहिंसादानेषुभावादिकः।किंविधैःकरैःअकरैःअकंदुः॥
खंरातिददातिमंचतेअकरातेः।अकंपापेचदुःखंचतिविध्यःयद्वाकंजलंतितेकराःत्री
तलाःतादृशाःनाएतेरुछेरित्यर्थः॥कंत्रिरोजलमाख्यातमित्येकाक्षरः।अतःचरमा

॥४१॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रमंरमारमयतीतिपचाद्यच्चरयद्वारमंचरगछ।चरगतिभक्षणयोः।किंविधोकमललोललेति
कमलवत्मृगवत्कोमलेरम्यलोल्यतःनेलोललेचंचलेएतादृग्लोचनेयस्यतं।मृगप्रेदेतुकमलइति
मदिनिकरः।कमलदलमृदुचंचललोचनमित्यर्थः।तथाचतिमिरघटाविविधदृक्करनिकरं।हिमकर
उदितोहरिंगतुंसमयइतिभावःयद्वाहेसखित्वंरमारंरमारातीतिस्वीकुर्वतीतितंहरिंचर।यतः॥
उदयतेदयतेदयतेत्रात्रीसखिकरैरकरैस्तिमिराकरैः॥
दिशमिमांचरमाचरमारमंकमलकोमललोललोचनं॥३॥
अंकमलकःअंकएवमलोयस्मिन्तत्एतादृक्कंत्रिरोयस्यतादृत्रात्रीउदयते।तथामलिनस्या
स्यशोप्रतिनिर्जयत्वेप्रयोजकत्वंनप्रयुज्यतइतितनुतेइतिभावःयद्वा॥कीदृत्रात्रीकमलकःके
सुखेमलएंकमलकःमध्यंयस्यसुखंदयित्यर्थः।मलोस्त्रीपापविट्।कीदृक्।कृपणोत्वमिधेयव
दितिमेदिनीकरः यद्वा॥मारमंचरएवंरात्रीउदयते।मध्यंचरमांदिशंअवस्थामृक्षेदतीत्य

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चंद्रनिंदति।कुमुदबंधुरबंधुरिति।हेसखिहियमात्मामनुहिमकरःचंद्रः।अहिमृतांउष्णतांत
नुते।तत्किंविधोःसहशंकुलंयरंपरागतविरहिणीपीउनंउपचितंकिंननुलंघनंनिंदयसिख
स्यामनुनार्यतीत्यर्थेनआह।।किंविधांनतांमतां।नच्चिभृतामित्यर्थः मान्यां।ननुज्ञानविधुरै
वत्वमेनमपिसंधत्सेइत्यताह।किंविधां।सदृशं।तादृशज्ञानयुक्तं।दृक्ज्ञानेज्ञानरित्रिषित्यमरः
नन्वयमहिमरएवेत्यतआह।।पुनःकीदृक्शशीअबंधुरूपं।अबंधुःकुपस्तंरातीतिप्राप्तो
तिइत्यबंधुरः।शीतलःपुष्पबोधुः।प्रहीकुपइत्यमरः।कुमुदबंधुरबंधुःकुमुदानांकैरवा
णांबंधुररम्योबंधुर्मित्रं।बंधूरबंधुरोरम्येतिविश्वः।कुमुदंकैरवरक्तपद्मेतिमेदिनिकरः
नन्वयंतुछोभविष्यतीत्यतआह।।अतनुतेतनुतेततः।अतनुतांमहत्वंइतनुत्वंइतस्तादृ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रास्ता सेोताद्दृशाम्चेतिसार्वविभक्तिकस्तसिल्।तथाचातिसामान्यइत्यर्थः।विधोस्सदृशमि
त्यनेनेदमुक्तंभवति।यदेतद्दृशीयास्यहरेतादृशीमांप्रतिविप्रलंभकत्वंउचितमेवातेनवा
च्यनिरूपितव्यंग्यप्रहर्षोधारलादुलमलं।यद्वासंतापनिवारकंकरस्पर्शलाहिमःकरोयस्य

कुमुदबंधुरबंधुरबंधुरःसतनुतेतनुतेतनुतेततः॥
हिमकराहिमतांहिमतोनतांकिमनुमासदृशंसदृशंविधोः॥४॥

सःअहरिर्मामनुविप्रलंभाद्धिमतांतनुते।तत्विधोःसदृशंचंद्रस्येवास्यसंतापजनकत्व
मित्यर्थः।किंविधोहरिः।कोमुदिमुत्प्रमोदो।यषांमानुषाणांतेषामबंधवोराक्षसास्तान्नति
रटन्हातिसकुमुदबंधुराणांरम्याणांबंधुर्मित्रंततोविश्लेषणसमासः॥ ४॥ ॥१॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

किमलिनीमिति। हेआलीकमलिनीपद्मिनीअनयोरीनयोर्विशालयोनयनयोर्नायसिनपश्यसी
काकुः।मलोमालिन्ययस्यास्तीतिमलिनामलीमसेनालिनाविधुतांत्यक्तांकुत्सितेनापिभ्रमरेणवि
नाकिमन्येःपक्षिभिरित्यर्थः।त्यक्तंहीनंविधुतंसमुज्झितंधूतमुत्सृष्टमित्यमरः।ननुयमनमि
ज्ञएवेत्यतआह।किंविधेनलतासुमालत्यादिषुविचलतात्रमणशीलेनेत्यर्थः।नन्वियंतुछात्रवि
ष्यतीत्यतआह॥लतासुमालतासुश्लाघनीयमित्यर्थः।ननुचेतत्कुतोहेतुगर्भंविशेषणमाह।किंविधो
कमलिनीमलिनामलिनालिनंविचलताचलतालेसुतानुभो।विधुतनाविधुतांविधुभा
नुभिर्नयनयोवनयोरयसीनयोः॥७॥
विधुभानुभिःचंद्रकिरणैर्विधुतभा।तिरस्कृतकांतिमित्यर्थः।एवंविधानेकहंसमसारंसचेत्रकचत्कलुष्टाप्य
घास्यक्रूरस्यत्रमोनेनातिमलिनेनाप्यलिनासंस्पर्शातत्तस्यैवमालिन्यहेतुरन्यथाकथंभवदि
तिभावः।परकृतस्यत्रमिष्टकांतिप्रोषितभर्तृकामलिनापिविजहास्यतदुचितमितिव्यंग्यं।लतासु
गोपांगनासुविचलतारमणशीलेनाहिनाहेविलासवंगोपांगनारम्यांकमलिनींत्यक्तान्नपश्यसी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मग्यंतरेण चंद्रं निनंदति॥ सखीति हे सखी एष सरसीजलान्न याति विभाति स्वल्पजलाम्
विध्यतीत्यर्थः हे कीदृशी॥ अविभो॥ अप्रभुः भागं जायस्याः सा गजयतिदयसीत्यर्थः॥ यमक
श्लेषचित्रेषु वयं लयानभिज्ञा इतिवाग्महः॥ ननु कुतएतदित्याह॥ यतो विधुना धुता
धुतं॥ नक्षितं कंपित इतिविग्रहः॥ अस्याश्चंद्रेणाभिसंधिनत्वसंयोजनं विघटकत्वमेव॥ अतएव
कीदृशी अलिकुलैः मधुपकुलापैः॥ ततः सरसासरसावेसैः सरससलीलं आसरंतितसर

सखिविधुविभातिविभाविभानसरसीसरसासरसारसैः॥
अलिकुलैर्विधुताविधुनाधुताविनमदब्जमुखीविमुखीस्थिता॥ ध्रु॥

सासराएवंविधायेसरसाः तैः विधुताएतत्कृत्यावलवदिंदुसमुदयमुकुलितसरसीरुह
चंहेतुः अतएवकीदृशी॥ अतिविभाविभिः पंक्तिभिः भाविभोअतिः क्रांताविभायस्याः सा
अतएवविभाविगताभायस्याः सायतः समुदितहिमकरसंघट्टनमुकुलितकमलानवा
कामेभ्रमरादिभिस्यक्ता॥ अतएवविनमदब्जमुखीलज्जापाश्चात्याभवदब्जलक्षणंमुखंय

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कुमुदिनीदयितइति।हे सखि कुमुदिनीदयितश्चंद्रः।दयितोनितांविरहिणींनिज
करैस्फुटंप्रकटंदहतिकिंदुराकरैःदुःखदैरित्यर्थः यच्चस्मात्करणात्म
यंचंद्रःएकपदेतत्क्षणमेवविकचेपुष्करिणीहरिणीदृशःप्राफुल्लायापुष्करिणी

कुमुदिनीदयितोदयितांनितांनिजकरैरकरैर्दहतिस्फुटं॥
यदयमेकपदेविपदेभवद्विकचपुष्करिणीहरिणीदृशः॥७॥

कमलिनीसेवहरिणीदृक्तस्याःविपदेभवदप्यलं॥भगवतिमैचिमालिनीही
पांतरमितःप्रयातितस्याःविरहिणीत्वंउदयनोचंद्रमसितत्कांतिजनकवि
घट्टनंविपदितिधेयं॥७॥ ७॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विधुरिति। अयंविधुः चंद्रः जनितः जन्मतः अंकभूतकलंकीजनीतः उत्पन्नः।
किंकुर्वंताः विधुरिताः विरहिणीवनिताः धुरिप्रथमतः दहनजनितस्ताः दहनि
तिवायाजनीयंतत्तस्मात्तोइहचंद्रेक्षिगतेसतिनयनगोचरेसतिसाब्रूनी।

विधुरिताधुरिताबनितादहन्विधुरयंजनितोजनिलोकभूत्।
इहहलदक्षिगतेक्षिगतेब्बनीरविमतिर्विमतिर्निमिमीलसा॥८॥

कमलिनीनिमिमीलमुडिनाऽभूत्॥ कीदृशी॥ रविमतिः रविोमतिर्यस्यान
साऽतएवकीदृशीविमतिविरुद्धबुद्धिः कीदृशोइहअक्षिगतेइष्यइतिदक्षि
णावर्तः। स्त्रीपासकविमुग्धचेतसः पापेनमनगोचरेणायननिमीलनंभवत्य

मलयपति॥अंगेतिसबुद्धाहेसखीवनानिलः॥नुउतिवितर्केनिश्चितेवामलयप
न्नगायंन्नगमंडलीकवलितःमलस्यपदःपदाःप्रसंतपर्वतास्तेषुनगावृक्षा
स्तत्संबंधिनोयेपन्नगाःसर्पजंगाः

मलयपन्नगप्यन्नगमंडलीकवलितावलितोनुवनानिलः
अस्यमंगदेमंगदेमे[redacted]गकंदहतिप्यङ्गमंत्रमपन्नपम्॥९॥

तेषांमंडलीतपीतःकीटःवलितःआपातःपादाःप्रसंतपर्वताईसमरःयत्
अस्यंमदंगकंत्रमपन्सनूअदपंनिष्कूरयंयथास्यात्तंथादहतिकीटश्रोत्रमं
यातीतिपत्रमंयंकीटश्रोयंत्रमदंगानिबध्नातिसंगमत्॥९॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अयति । अपि सामंत्रणे । रसालवनीअभ्रवनीहरितिस्त्रितंमांप्रतिरनीःरंजयंती
तिरनीःसताकेयर्थः कीदृशीमांग्रहमाविरुहातांपमानंनन्वियमवोष्ठाश्चविष्प
तीत्यतआह । कीदृशीहिमात्रीतलापुनःकीदृशीनवनीनवतमामानंनयंती
तिनवनीपुनःकीदृशीनवनीपवनीमतीनवाःयनीपाःकदंबातेषावनीतद्वतीति मतुप्
अतएवनवनी अवनीसवनीतादृशीपुनः ॥

प्रयिरसालवनीनवनीरनवनीनवनीपवनीमति । अलिकुलालि
कुलालिकुलाकुलाप्रतिहिमामहिमामहिमाहिमा ॥२०॥

अलिकुलाकुलाअलिकुलेःभ्रमरसमूहैःआकुलातथालिकुलालिकुलाःप्रलीनांकुरःस्छान
अम्बःतलोत्तिस्वीकुर्वतेअलिकुलाःकोकिलाःतेषांआलिपरंपराविध्यालिरावलिःपंक्ति
समरःतस्याःकुलेसमूहायस्मांपुनःकीदृशी । ग्रहिमाअहिवत्मायस्याःश्यामसंथः ग्र
मेघनेनवागवद्भयावहतिभावः ॥२०॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बकुलमिति। हे अलि तद्बकुलं बकुलपुष्पं कीदृक् पराग्गि। परागयुक्तं। अतएव मधुपराग
रागपरालिभिः अकुलं मधुच्चपरागश्च्यं मधुपरागौतौपिबंतितं मधुपरागयाः भृंगाः रागे
गेपराः एतादृशाः ये भृंगा ते राकुलेसंतीतं पुनः कीदृक् विशरदशारदशारदं वि
तंत्रासरवंयस्पास्तादृशीदशीयंषांते॥

बकुलमाकुलमालिपरागितन्मधुपरागपरागपरालिभिः। विशरदशा
रदशारदं शशकलंककलंककलंकितं॥११॥

तान्। आरदविशरदशारदंशंत्रासमंतान्रातिसाशारातादृशीयादृशांनांरालि
ते शारदशारास्तान्दायतिन्ततोविशेषणसमासः विरहिजनदःखदमि
त्यर्थः पुनः कीदृक् नाशंकलंककलं शशकलंकस्यवचंद्रस्यबकलाः स्वरूपयस्प
यत्तद्वत्संतापकमित्यर्थः तथाकनवायुताकलंकितंइषदेवादाल्यमानेभ्राको

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उत्कासखीरा धांप्राह नवेति ते अशोकदशोकं धतितादृशीनुतस्याः संबुद्धिः एहागत्र
स्पविष्णाः त्रपुकमसूनदलानिशितस्याः संबुद्धेः अशोकदत्वं नवमशोकनादान
दक्षंअत्रयाकोदशोअशोकंशोकरहितं नवनयार्थपर्यालोचनयामांप्रतारयसिद्ध
न४ सतआह सरश्मिता श्मिताश्मिरितारतं

नवमशोकमशोकमशोकदं सरश्मिनारश्मिनालिरितारतम्॥
सखिसमात्रयमात्रयमात्रयः कमलिनीमलिनीपरवागतः॥१२

सरश्मिरयासौरश्मिणारश्मितानारवत्वन्निवत्भासेजाताएषोकुसुमपरागलोहितांग
नामालीनारतंप्रीतिःतत्रआरतंआसक्तंपुनःकोदशमायाःस्त्रियाःआत्रयंतणी
पणापाठपक्षमस्तिसावःहसखिसमात्रयोहरिगतस्तामनुस्तत्रस्थि
कःकामिवाग्रलिनीपोत्रमरःकमलिनीपश्निनामिव॥१३॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इत्यलंकाराधापुनःसखीप्राह।सखिवीतिहसखि।मतात्वमसिमसिरवज्रूपासि।यथा
ज्ञोघातकःयथात्वमपिरतिभावः।असिमतात्वंहितामतासिमहामत्कृष्टमितिकाव
र्वा।यात्वंमोनवमशोकंआम्रकथयसिकोदृशंअस्यविष्णोः।शोकायस्यसःकि
विधामोअशोकदांअस्यविष्णोः।शोकमात्मनददातितादृशीतेन।एतादृशाःम
तादृक्अशोकान्न सखिहितासिमतासिमताथमोनवमशोकमशोकमशो
कदां।तदिहमामवमामवमावमोव्रजहरिनवनीरदनीरदं॥१३॥

यणमसंतिभावःतवचतादृक्अशोकशोकान्त्रयणकथनरूपाहितकाकारिण्याः
स्फुटमसित्वमितिकाकवाक्यंयतस्तदीयापर्यालोचनंतत्तुजावमांध्वांतीवि
तोमांत्वमवपाहहरिव्रजकीदृशींमामवमोचहरिव्रज।कीदृशींहंशकामंजिहीर्ते
प्राप्नोति।जिहितेरातोडः यद्वाअमिसंबुद्धौमामव।कीदृशींमांहरिव्रजेकीदृशीं

३२

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इतिति।कलानामसखीवृ।धयाहरिंव्रजमामवेतिगदितांकलयागांभीर्यागि
चापट्टयथास्यात्याइतिवक्ष्यमाणंगिरंवाचंअनवन्तरामपुरापापुरुषोयत्रति
दं प्रतिवाचमवोचदित्यर्थः।किंविशिष्टाय।स्त्रेणायतश्रीवराश्रीष्टायवद्वावर
ष्टः।श्रयविधेर्यस्यसंवरायःवरायत्रोसावरश्रतस्मैसर्व

इतिसखीगदितागदितादितानवनरायवरायवरायवा।।
इतिगिरंकलयाकलयाकलापटुगिरामृदुतामृदुतादुता।।१५

दामंगलरूपायेत्यर्थः।कीदृशीसखीउत्प्रेक्षते।अगदित्वक्आनुकूवाइव
थंसूतयागिकलयाकंस्फरंवलातीतिसाकलाततयासूरक्कारिण्यत्यर्थः।किंविध
रामृदुतामृदुतादुतामृदुताकामलत्वंश्रमृदुताकंगेरतंतांप्यादनातिसं
तिसोदुतीनोलुश्रेयमेवधर्मापत्क्षणंविद्वेषकत्वंत्क्षणंतापकत्वमिति।।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उपसंहरति। नसहत इति। हे अयोगहृदयस्त्वं लोहत्वंगाछति तदयोगंअयोगहृदयं
तस्यसंबोधनंहेअयोगहृतकठिनहृदय॥हेवियोगगरुडस्ययोगायस्यसह
गःतस्यसंबुद्धिःहेवियोगगरुडवाहनाहिनिनिश्चितंतवसखीतवियोगंनसह
तेसहते॥अत्रवी

१२

नसहतेसहतेसहितेसखीतववियोगवियोगमयोगहृतु॥
सपदिलातरुणीतरुणीमणिक्रियतुनामनवंनवनीविजो॥१७॥

यस्यावियोगातिपारःसूचितःसभगवान्नामनिश्चलंसपदितांमनसिवर्तम
तरुणीक्रियतुयूजतुसरणीप्रियाकुमार्गेक्रियतुपश्यातकरातलेनवमणि
रलुविक्षिपतुकोहत्रांनवनीविजंराधायाःनवानीविःतत्रवर्तमानं॥१७इत्रो

१०

अथेति॥ अथानंतरंतथाकलयासख्यासहहरिःराधांप्रसगात्कीदृशीं
कंसरक्षंत्ता।तीतिकलातयासहर्षयेसर्थःलादानग्रहणायाःकीदृशीहरिःवन
जदामदीप्तिमानूवजानाकमलानांदामपंक्तिंतज्ज

अथतयाकलयाकलयाराधांवनजदामजदामजदीप्तिमान्॥
हरिमगातमगात्तमगाच्चसामूदमतीव्रमतीवहृद्यांस्थितां॥२

न्यदाममालातज्जा।दीप्तिर्यस्यसःकमलमालांदधानइत्यर्थःचपरं
तंहरिंदृशोःनेत्रयोरन्तस्थितंसंतंअतीवमूदंहर्षमगात्कीदृशींहरि
अगोगोवर्धनंप्रातायेनसःपुनःकीदृशींअतीव्रंसोम्यदर्शनमित्यथ
१८॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कविस्वकीर्त्यनुवृत्त्यैस्वनामग्रंथनामचनिबध्नाति।रामचंद्रेति।रामचंद्रकविर
दःराधिकाहृदयशोकदंराधिकायाःहृदयशोकःतथंतित्तद्राधिकाहृदय
कदंनामकाव्यमासीत्।तनाविरचितमित्यर्थःकोहनानकविनाकोन्न
शंभूःअःविष्णुःअःवायुःअः अग्निःततोद्वंद्वःतकवास्तविधंतय

१३

रामचंद्रकविनाकविनादःपूरुषोत्तमस्कृतेनस्कृतेन॥
राधिकाहृदयशोकदमासीद्राधिकाहृदयशोकदमासीत्॥१९॥

मिनस्तेनतथापुरुषोत्तमस्कृतेनस्कृतेनपुरुषोतमस्यसूतःजनार्दनःतस्य
तस्यवरःसूतःतेनकिंविधमदःकाव्यमाराद्दूरंआजन्मश्रुतियावत्।राधि
काहृदयशोकदंराधिकाहृदयंयत्तस्यसहोदरः तस्यशोकःतंयतित्तत्तद्भवति,इत्यं
मित्यर्थः१९॥ ॥इतिश्रीरामचंद्रकविकृतंराधाविनोदकाव्यसमाप्तं॥

१०

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ब्रह्मादिदेवैः परीत्तीयमानसंगीयमानभनिर्मुरारिगापांगानयनी
स्मानांसच्चित्स्वरूपेमनघंहृदिभागया॥ मि॥१॥आसीद्रामपरंगारविख्यात
काशोबुधःश्रीमान्श्रीपुरुषोत्तमःसरयूःप्रख्यःसतांसंगमः।त्रांत्वा भूवलये
लतलंयत्कीर्तिन्यरीत्रमेस्वर्गगाजलगाहनादपनयत्वेषासमंघास्यहि नो॥ात
बुधजनार्दनइतिख्यातस्त्रिलिंकितलयद्वाक्यांमृतसिक्तमंत्रीनिचयःसा
स्फूर्तितः॥तत्सनुप्रवरणशंकरपुरीत्रीरामचंद्रोसत्काव्यस्यास्यविनि
धियाप्रावःप्रकाशःकृतः॥३॥सज्जनस्तोषमाप्नोतियदिचेतत्किंत्व
वाकरहितानांचक्षुर्विनाकिंसरोरुहां॥४॥भोभोकुशाग्रमतयःपरकोर्मद
मंजलिर्यातंकखेप्ससु॥यल्लालुपनगलितंवचनमयदचितानिधायकुल
समुद्रगधाराधापुनातुजगदीश्वरदतचित्तसंधानमाकलयतदाधारित
तस्यास्तनस्त[illegible]बकरतविला[illegible]लधिष्ठदवापिदाहन[illegible]धियाद्यवमंदु

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

राधाविनोदसंस्मिवत्रमिदं
मा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=18.11.19 12:13
,TRANSFERRED=2019/11/18 at 12:20:45
,PAGES=28
,TYPE=STD
,NAME=S0002119
,Book Name=M-2331-RADHA VINOD
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection